

TASAVVUFTA İNSAN VE TOPLUM İNŞASINA SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ: ŞEYH ŞERAFEDDİN DAĞISTANÎ HAZRETLERİ

Sema SAĞLIK*

E-mail: sema.saglik@meb.gov.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3737-2196>

Citation/©: Sağlık, S. (2023). Tasavvufta insan ve toplum inşasına sosyolojik bir bakış: Şeyh Şerafeddin Dağistanî hazretleri. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 15, 83-104.

DOI Number: <https://doi.org/10.53112/tudear.1231747>

Öz

Tasavvufta insan ve toplum inşasına bir örnek olarak verilen Nakşibendi tarikatının Halidî kolunun önde gelen müşşidi Şeyh Şerafeddin Dağistanî Hazretlerini konu alan çalışmanın ilk bölümünde teorik çerçeve başlığı altında tasavvuf ve tarikatlar; özelde ise Şeyh Şerafeddin Dağistanî Hazretlerinin dini ve sosyo-kültürel hayatı sosyolojik bir perspektiften değerlendirilmiştir. Bu çalışma teorik ve pratik olmak üzere iki şekilde ele alınmıştır. Araştırmanın teorik yönünde kitaplara ve makalelere başvurulmuştur. Tarikatların toplumsal işlevi ile ilgili kitaplar, makaleler, tezler, süreli yayınlar, web sayfaları vb. kaynaklar taranmıştır. Çalışmanın pratik yönünde de katılımlı gözlem tekniği kullanılmıştır. Genel bir değerlendirme yapıldığında tasavvufun yaygın bir eğitim modeli olduğu; insan ve toplum inşasının zemininde icra-i faaliyet gösterdiği söylenebilir. Ayrıca Şeyh Şerafeddin Dağistanî Hazretlerinin Yalova'da yaptığı irşad faaliyetlerine ve Kurtuluş Savaşının başladığı yıllarda Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne vermiş olduğu manevî desteğin tarihî önemine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Nakşibendi, Şeyh Şerafeddin Hazretleri.

* Dr. Yalova İl Millî Eğitim Müdürlüğü.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, Turnitin kullanılarak benzerlik raporu alınmış ve araştırma/yayın etiğine uygunluğu teyit edilmiştir.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. The article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using Turnitin, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE ON HUMAN AND SOCIETY CONSTRUCTION IN SUFISM: SHEIKH SHARAFEDDIN DAGISTANI

Abstract

In the first part of the study, information about Sufism and sects was given under the title of theoretical framework about Sheikh Şerafeddin Dagestani, the leading master of the Khalidi branch of the Naqshbendi sect, which is given as an example of human and society building in Sufism and in particular, the religious and socio-cultural life of Sheikh Şerafeddin Dagestani was evaluated from a sociological perspective. This study was handled in two ways as theoretical and practical. In the theoretical aspect of the research, books and articles were consulted; resources such as books, articles, theses, periodicals and web pages related to the social function of the Sects were scanned. In the practical aspect of the study, the participatory observation technique was used. When a general evaluation is made, it can be said that Sufism is a model of non-formal education and that it operates on the basis of human and society building. In addition, the historical importance of the spiritual support of Sheikh Şerafeddin Dagestani to the Grand National Assembly of Turkey in the years when the War of Independence began was mentioned.

Keywords: Sufism, Naqshbandi, Sheikh Sharafeddin Hazretleri.

Giriş

Tasavvuf, hakikat yolculuğudur. Bu yolculukta hem dini yaşam hem de toplumsal hayat, tasavvufun ayrılmaz bir parçasıdır. Kültür, siyaset, iktisat gibi alanlarda etkili olan tasavvuf, doğası gereği toplumsal bir olgudur. Toplumun teşekkül etmesinde maya niteliğindedir tasavvuf. Diğer bir deyişle tasavvuf insana karakter kazandırmada, şahsî ve psikolojik problemleri çözmede ve gerek duyulduğunda insanı motive etmede yardımcı bir sistem kurmuştur. İslâm medeniyetinin toplumsal değerleri oluşturma, geliştirme, yerleştirme ve karakter haline getirmede insanın içindeki mikro âlem ve dışındaki makro âlem ile olan etkileşimini tanımlaması hususunda kelimî, tasavvufî ve felsefî açıdan farklı yaklaşımlar söz konusudur. Ayrıca ahlak, siyaset, bilim, hukuk ve dil felsefesi gibi disiplinler İslam düşünürlerinin hayata dair sorunlara dinamik olarak ürettikleri çözümlerdir. Bu minvalde tasavvufun insan ve toplum inşasında yaygın bir eğitim modeli sunan bir okul olduğunu söylemek mümkündür. “Muhâsibî, Kuşeyrî, Bayazîd-i Bistâmî, Gazâlî, Abdulkâdir-i Geylânî, Şâh-ı Nakşîbendi, Hucvirî, Mevlanâ, İmam-ı Rabbânî ve İbn Arabî gibi birçok mutasavvıfın yaklaşımlarıyla şekillenen tasavvuf okulu ve bu okulun bir kurumu olan Nakşîbendiyye

Tarikatı, Şeyh Şerafeddin Dağistani'nin hayat anlayışının çerçevesini belirlemiştir” (Erdoğan, 2013, s. 4).

İslam medeniyetinin önemli mecralarından olan tasavvuf hem dini yaşamın hem de toplumsal hayatın ayrılmaz bir parçasıdır. Kültür, siyaset, iktisat ve toplum alanlarında etkili olan tasavvuf, doğası gereği toplumsal bir olgudur. Osmanlı döneminde yaygınlaşarak toplumun tüm kesimlerini etkisi altına almıştır. O dönemde tasavvuf, devletin fikir, felsefe, güzel sanatlarıyla ve ayrıca siyasi, iktisadi ve askeri hayatla ilgili yönlendirmeler yapan bir düşünüş ve yaşayış tarzı olmuştur. Tasavvufun toplumun dinamiğini oluşturan üç saçağından biri olan tekke, nicelik ve nitelik açısından manevi ve ahlaki açıdan toplumun inşasında önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Tekkeler kültürde, sohbette, edebiyatta ve felsefede etkili olarak islami düşüncüyü şekillendirmişlerdir. Devletin kuruluşunda tekkeler, toplumun önünde olarak sosyal hayatı yönetmişlerdir.

Tüm bu bilgiler ışığında İslam kültür ve medeniyet tarihi yelpazesine bir bütün olarak bakıldığında “Horasan erenlerinin Anadolu'ya getirdikleri 'gönül dünyası' üzerine kurulup gelişen, Şeyh Edebali'nin rüyalarıyla büyüyüp dal budak salan, Davud-ı Kayseri'nin yorumlarıyla felsefi boyutunu derinleştiren, Eşrefoğlu Rumi ile halkın hayatına giren, Şeyh Vefa ile entelektüeli tatmin eden, Niyazi Mısri ile coşku ve cezbeyi, Sinan Paşa ile müseccane nesri, Şeyh Galip ile mukaffa nazmı kemale ulaştıran tasavvufun, dünkü toplumumuzun dünya görüşünü oluşturan merkezlerden biri olduğu görülmektedir. Dolayısıyla tasavvufun gönül ve maneviyat merkezli bir faaliyet olması toplumu derinden etkilemiş; sufilerin gösterdiği hedefler toplumda yaygınlaştıkça dünya ve eşyaya bakış, insan-madde ilişkileri de değişmiştir.

Toplum ve din arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Toplum dini, din de toplumu etkileyebilmektedir. Bu sebeple toplumu dinden, dini de toplumdan tümüyle soyutlamadan toplumda uyum içinde yaşayabilmek, toplumun değer yargılarını ve yaşam tarzlarını bilmekten geçmektedir. Toplumsal talepleri olmayan bir din ile dinden büsbütün bağlarını koparmış bir toplum düşünülemez (Bayyigit, 2003, s. 30).

Günümüz dünyasında sanayileşme, kentleşme ve göç sonucunda birçok alanda büyük gelişim ve değişimler yaşanmıştır. İslam'ın yaygınlaşmasıyla birlikte putperest toplum yapısından tevhit inancının hâkim olduğu yeni bir toplum yapısına dönüşüm başlamıştır. Buna bağlı olarak dinin toplumdaki etkisi, dini düşünce ve yaşantılar da değişime uğramaktadır. Özellikle hızlı değişimle birlikte kültürel değerlerde aşınmalar dikkat çekmektedir. Tasavvuf bu noktada insan ve toplum inşasında insanların kendi gelenek ve göreneklerine yabancılaşmayı engellemeye çalışmaktadır. Ayrıca tasavvufun toplumsal hayat içinde birçok alanda fonksiyonu bulunmaktadır. Özellikle son yıllarda sanayileşme ile yaşanan göç neticesinde tasavvuf şehir hayatına uyum sağlamada önemli bir rol üstlenmektedir. Toplumdaki bu değişim sürecinde tasavvufun yerini ve rolünü ortaya

koymak; toplumun karşılaştığı gerçekleri daha iyi anlamak ve bunları bilim dünyasına aktarmak bakımından yararlı olacaktır.

İnsanda muhtelif boyutlarda yaşanan dini hayat, hiç kuşkusuz bütün toplumlarda aynı şekilde tezahür etmemiştir. Bu sebeple “dini hayat, bu muhtelif tezahürlerinin tespit ve tahlilinde, konunun bilimsel yöntem ve tekniklerle incelenmesi” gerekmektedir (Köktaş, 1993, s. 7).

Topluma ayırım gözetmeden “İnsan-ı Kâmil” (ideal insan) yetiştirmeyi en önemli amaç olarak gören tasavvufi düşüncenin incelenmesi, içinde yaşadığımız toplumu ve onun din anlayışını tanıma noktasında önemli katkılar sağlayacaktır. Öyle ki, tasavvuf ve tarikatlar Müslüman toplumların içerisinde meydana gelen dini-mistik, tarihi ve kültürel oluşumlar olarak görülüp bu çerçevede bir anlam ifade etmektedirler. Günümüzde de toplumsal olayları inceleme konusu yapan sosyoloji bilimi, din kurumunu ve dinsel inançları açıklarken tasavvuf sosyolojisine ayrı bir önem vermektedir. Bu bakımdan sosyolojik araştırmalarda; toplumda ortaya çıkan dini tezahürler, büyük bir titizlikle ele alınması gereken çok önemli bir gerçektir (Günay, 1999, s. 21). Böylece tasavvufun insan ve toplumun üzerindeki etkisi daha iyi anlaşılabilir.

1. Tasavvufa Sosyolojik Bir Bakış

1.1. Tasavvuf Tanımı

Tasavvuf yaşandıkça anlaşılan bir ilim olması hasebiyle onun tanımını sınırlı kalıplarla ve kelimelerle yapmak oldukça zordur. Tasavvuf tarihindeki gelişim ve sosyo kültürel çevrenin etkisiyle birden çok tasavvuf tanımı ortaya çıkarmıştır (Haksever, 2012, s. 19). Geylani Hazretlerine (Geylani, 2007, s. 12) göre tasavvuf, nefsin arzularından arınmak dünyayı kalpten söküp atmak, onu avucuna alıp sonra da dağların kaldırmak istemediği o emaneti eksiksiz yerine getirmek için hayat yoluna güvenle devam etmektir. Tasavvuf, Yaradanın seni “senliğinde öldürüp, benliğinde dirilmesi”dir. Güzel huyla huylanmak, çirkin huylardan kaçınmaktır (Sunar, 1966, s. 53). Tasavvuf hem zaman içinde sürüp gitme hem de sonsuz kaynakla yenilenmedir (Altıntaş, 1981, s. 413). Aynı zamanda tasavvuf, insan yetiştirme sanatıdır. Tasavvufun amacı ahlaki olgunlaşma, güzel ahlak, iyi bir Müslüman olma, ibadetlerden zevk alma, kalbi ihtiyaçları karşılamadır. Tasavvuf tevhit ve Allah sevgisinin inkişaf edilmesi, kötü vasıflardan arınılması ve iyi vasıflarla donatılması noktasında rehber olan bir ilimdir. Hz. Peygamber’in şahsında nefis ve ruh terbiyesi öncülüğüdür.

1.2. Tasavvufun İslam Toplumundaki Yeri

Tasavvufun İslam’daki yerini, aynı zamanda inanç, ibadet ve ruhani (deruni) boyutunu “İslam kültüründe meşhur olmuş ve neredeyse herkes tarafından bilinen Cibril Hadisi’nin açılımında” bulmaktadır (Gürer, 2012, s. 27). Cibril Hadisi’nde (Buhari, 1987, s. 203):

“Allah Resulü sahabeyle otururken Cebrail gelmiş ve ‘Ey Allah’ın Resulü, İslam nedir?’ diye sorar. Resûlullah da ‘Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmaman, namazı kılman, zekât vermen, hacca gitmen ve ramazan orucunu tutmandır’ diye buyurur. Cebrail ardından ‘İman nedir?’ diye sorar. Resûlullah: ‘Allah’a, meleklerine, ahirete, kitaplara, kadere ve öldükten sonra dirilmeye inanmandır’ buyurur. Cebrail daha sonra ‘Ey Allah’ın Resulü, İhsan nedir?’ diye sorar. Efendimiz bu soruya; ‘İhsan; Allah’ı görüyormuşçasına O’na kulluk etmendir. Zira sen O’nu görmeden de O seni görmektedir’ şeklinde buyurur.” Cibril Hadis’inde inanç boyutunda imanın, ibadet boyutunda İslam’ın, ruhani boyutunda ihsanın olduğu anlaşılmaktadır.

Tasavvufun İslam toplumlarında bir tek karşılığı vardır. Bunu da “İslam dininin esasları ve Peygamberimizin sünnetinden aldığı görülmektedir. Buradan da dünyayı elden değil, gönülden çıkarmak” (Geylani, 2007, s. 10) olduğu anlaşılmaktadır. “Kur’an-ı Kerim’in ortaya koyduğu esaslar ve Peygamberin (s.a.v.) yaşantısı” tasavvuttur (Tatlılıoğlu, 1995, s. 45).

1.3. Tasavvuf Tarihi ve Sosyolojik Boyutu

“Toplumsal gerçekliği” incelemeyi konu edinen bir bilim olan sosyoloji “Toplumun olabildiğince bilimsel olmaya çalışan bilgisi” olarak tanımlanmaktadır. Spor, müzik, aşk, aile, devlet, suç gibi kadar akla gelebilecek toplumda olan her şey sosyolojinin nesnesidir. Bu çerçevede toplumda var olan diğer durumlar gibi tasavvuf da sosyolojinin konusudur. Çünkü her din ve dini yaşama tarzı toplumun sosyo-kültürel boyutundan etkilenmektedir. Tasavvuf da “Müslüman toplumların kendi iç ve dış dinamiklerinde meydana gelen dini, tarihi, toplumsal ve kültürel oluşumlardır ve tasavvuf bu dinamikler çerçevesinde bir anlam ve değer ifade eder” (Günay ve Ecer, 1996, s. 290).

İslam’ın ilk yüzyılındaki dindarlık ve ahlaki sorumluluklar, Zühd hareketlerinin özünü oluşturmaktadır. Zühdün diğer bir deyişle tasavvufun temel niteliği maddeden uzak saf bir dini hayat yaşamadır. “Emeviler döneminde yöneticilerin dünyalık zevklerinde ön plana çıkan lüks ve zevk ortamında duydukları tepki, ilk olarak zahidleri, toplumdan uzaklaştırarak bireysel bir dini hayata yöneltmiştir” (Özalp, 1994, s. 396). “Zahid, zühd döneminin mutasavvıflarına verilen isimdir. Zühd döneminden sonra Hicri II. asır sonu ‘sufi ve tasavvuf’ kavramlarının kullanıldığı ve ‘ilk sufi adları’nın duyulduğu tasavvufi dönem başlamıştır. Cüneyd, Beyazıd, Hallac, Gazâlî gibi büyük sufi mutasavvıflar bu dönemde yetişmiştir” (Yılmaz, 2013, s. 81).

Tasavvufun toplumda oluşturduğu fayda, dini ve manayı yoğurup şekillendirerek, yörelerine oturtmasında aranmalıdır. Bunun sakıncası ise, “ilk zamanlarda İslam’ın şiddetle karşısında olduğu din adamı sınıfının, tasavvufu beraber başka isim ve kılık altında kul ile Tanrı arasına konulması ve kitle üzerinde yeni bir güç ve iktidar merkezi vücut bulmuş olmasıydı. Tasavvuf tekkeleri manevi merkez durumundaydı, topluma olumlu katkılarının yanında olumsuz katkıları da oluyordu” (Ülgener, 2006, s. 81).

Yaşanan dünya ile ilişkisini alt ve orta sınıflar üzerinde yürüten tasavvuf, daha çok küçük çarşı esnafı üzerinde yoğunluk kazanmaktadır. “İslam’ın doğuştan şehirlerarası ticaretin ve büyük tacirlerin dinî olduğu, tasavvufun ise yine geniş hatlarıyla ahilikte olduğu gibi esnaf ve zanaatkârın dünya görüşünü aksettirdiği” söylenebilir (Ülgener, 2006, s. 73).

Tasavvufun “kalbin keşiflerine ağırlık veren bir düşünme ve yaşama tarzı oluşu onu ilk etapta ferdi bir durum olarak göstermektedir. Ancak ferdi olması kadar sosyal hayatı etkilemektedir” (Kara, 2013, s. 276). Dolayısıyla tasavvufun din ve sanat anlayışının yanında normlara, kültüre, siyasi ve ekonomik hayata birçok etkisi bulunmaktadır. Menkıbeler ve hikâyeler tutulan, gidilen yoldaki hal ve usulleri belirleyen tarikatlar ışığında verilmektedir. Bu bağlamda tarihi gelişim sürecinde tarikatları, tarikatların temel esaslarını ve sosyal fonksiyonlarını açıklamak yerinde olacaktır.

1.4. Tarikat

Tarikat ‘yol’ anlamının yanında ‘ayrı’ anlamına da gelmektedir. Bu yol “umumi, avami olmayıp, kutsi ve hususi bir yol”dur (Revnakoğlu, 2003, s. 37). Gazali’ye göre “tarikatlar, müridlerine mücadele yoluyla kötü sıfatlarını yok etmelerini ve tamamen Allah’a yönelmelerini sağlayan müesseselerdir. Yine bu tarikatlar, saliki manen temizler, tasfiye ve tezkiye yoluyla kalpleri Allah aşkına hazır hali getirir” (Taftazani, 1997, s. 471).

Tarikat, bir diğer anlamda “sadece İslam’da değil, İslam dışı birçok gelenekte de var olan, mistik düşünce ve yaşam tarzıyla tanrısal bilgiye ulaşmayı, hakikati elde edip kurtuluşu ermeyi ya da tanrıya yok olmayı hedefleyen dini akımlar” anlamlarına da gelmektedir (Kirman, 2011, s. 319).

Tarikatları iki kategoride değerlendirmek mümkündür. Birincisi “esma yolunu” esas alan tarikatlar, ikincisi “cezbe yoluyla” Allah’a ulaşılabilen tarikatlardır. Esmâ yolunu esas alan tarikatların “pir” isimli kurucusundan başka irşatla görevlendirdiği şeyhleri bulunmaktadır. Bu tarikatların şeyhlerine uyan müridler ve mürşidler arasında bir takım davranış kuralları vardır. Cezbe yolunu esas alan tarikatlar zikri esas almazlar. Bunlar “Melami Meşrep Sufi”lerdir. Bu sufiler “tekke kurmayı, vakıfla idare edilme sistemini, giyim kuşam gibi özel adetler ve kıyafetler taşımak suretiyle halktan ayrılmayı kabul etmeyen, çalışmayı özel yardımlaşmayı ve dayanışmayı esas alan, aşk ve cezbe yoluyla Allah’a ulaşılabilmesine inanan tören ayin vb. kuralları reddeden” tarikatlardır (Gölpınarlı, 1958, s. 169).

İslamda, tek bir amacı hedefleyen tarikatlar, farklı adlarla karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun en güzel örneği başarı hedefine ulaşmada öğrencisine en uygun gördüğü kuralları ve metotları uygulayan eğitimcilerdir ve bu eğitimciler metot ve kural farklılığı nedeniyle farklı okullar kurmuştur. Bu okullar gibi tarikatlarda da inanç ve düşünce sistemleri gibi sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bu kapsamda büyük tarikatlara ve kurucularına yer vermek gerekli görülmektedir.

1.5. Büyük Tarikatlar ve Kurucu İsimler

Mutasavvıflar tarikatın tek ve Tarikatı Muhammediye'nin şubeleri olduğunu belirtmektedir. Tarikatı Muhammediye'nin şubelerinde esas ve usul olarak ayrılık olmamakla birlikte; teferruatta çeşitlilikler vardır. Tarikatların sayısı konusunda da değişik görüşlere rastlanmaktadır. Tarikatlar 12 kola ayrılmaktadır (Küçük, 1976, s. 105). Diğerlerinin bu büyük tarikatın kolları olduğuna dair görüş yaygındır. Bu bağlamda 12 tarikat ve kurucuları şu şekildedir:

1. “Kadiriyye Tarikatı: Abdülkadir Geylâni (470-561/1077- 1161)”
2. “Yeseviyye Tarikatı: Ahmet Yesevi (ö. 562/1166)”
3. “Rifaiyye Tarikatı: Ahmet er-Rifaî (512-578/1036)”
4. “Kubreviyye Tarikatı: Necmüddin el Kübra (540- 618/1145-1226)”
5. “Medyeniyye Tarikatı: Ebu'l Medyen b. Huseyn (527-594/ 1126-1197)”
6. “Desükiyye Tarikatı: İbrahim ed Desûki (ö. 676/1288)”
7. “Bedeviyye Tarikatı: Şeyh Ahmet Bedevi (596-675/1200- 1276)”
8. “Şazeliyye Tarikatı: Ebul Hasan Takuyiddin Ali b. Abdullah eş Şazeli (ö. 656/1258)”
9. “Ekberiyye Tarikatı: Muhyiddin İbnül Arabi (560- 638/1165-1240)”
10. “Mevleviyye Tarikatı: Mevlânâ Celalüddinî Rumi (604- 672/ 1207-1273)”
11. “Sa'diyye Tarikatı: Sa'duddin Muhammed el Cebbârî (ö. 792/ 1387)”
12. “Nakşibendiyye: Muhammed Bahaiddin Nakşibendi. (718–792/1318–1389)” (Küçük, 1976, s. 105; Yılmaz, 2013, s. 240 vd.; Küçük H., 2011, s. 147 vd.; Öngören, 2012, s. 252 vd.)

Bu zikredilen tarikat isimlerinin dışında, “bu tarikatlardan doğdukları kabul eden birçok tarikat vardır: Bektaşilik, Halvetilik, Bayramilik, Celvetilik” (Muslu vd., 2007, s. 59) bunlara örnektir.

1.6. Tarikatlardaki Ortak Usuller

Tarikatlar birtakım usul ve esaslara sahiptir. Bu esaslar uygulama şekliyle her tarikatta farklı olmaktadır. Ancak tüm tarikatlarda genel olarak ortak uygulanan birtakım esaslar bulunmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

- Tevbe: “Mü'minin kötü huylardan, İslam'ın ruhuna zıt düşen davranışlardan sıyrılması, samimiyetle güzel huylara rücu etmesidir.” (Yılmaz, 2013, s. 159).
- Zühd: Masivadan yüz çevirerek Allah'a yönelmektir.

- Zühd, “tasavvufun gerçekleştirilmeyi amaçladığı ruhi olgunluğa götüren bir vasıttır, bizzat amaç değildir” (Yılmaz, 2013, s. 29).
- Tevekkül: “Güvenmek, dayanmak, işi başkasına havale etmek gibi anlamlara gelir; terim olarak, hedefe ulaşmak için gerekli olan maddi ve manevi sebeplerin hepsine başvurduktan ve yapacak bir şey kalmadıktan sonra Allah’a dayanıp güvenmek, gerisini Allah’a havale etmektir” (Komisyon, 2008, s. 137).
- Kanaat: “Mürid’in çalışıp çabalayarak bütün gayretini sarf ettikten sonra eline geçene razı olmasıdır. Tarikatlarda nefsi yenmek için kullanılan en önemli silahlardan biridir” (Küçük, 1976, s. 109).
- Uzlet: “Kişinin halktan uzaklaşıp bir köşeye çekilerek ibadet ve zikirle meşgul olması; bireyin çalışma zamanları dışındaki vakitlerde boş şeylerle uğraşmak yerine zikirle meşgul olması ve faydalı işler yapmasıdır” (Küçük, 1976, s. 109).
- Zikir: “Unutmamak, hatırlamak, zihinde tutmak, yâd etmek, anmak gibi anlamlara gelmektedir (Yılmaz, 2013, s. 162).
- Murakebe (Rabita): “İlahi ve zati sıfatlarla muttasıf, müşahade ve ıyan mertebesine ulaşmış bir mürşid-i kâmile gönül bağlamak, huzur ve gıyabında suretini, siretini ve ruhaniyetini hayal etmek yanında iken takındığı tavrı gıyabındayken de takip etmektir” (Yılmaz, 2013, ss. 329-330).
- Riyazet ve Çile: Riyazet “nefsin şehvet denilen beden ve dünya ile ilgili arzularını kırmak, bunları etkisiz hale getirmek, nefsi aklın ve dinin çizdiği sınırlar içinde tutmak” şeklinde tanımlanmıştır (Muslu, 2012, s. 362). “Çile halvet, inziva, tecerrüd, terk-i dünya, itikâf, riyazet gibi kavramlar kullanılmaktadır” (Kara, 2013, s. 163).

1.7. Tarikatların Sosyal Fonksiyonları

Tasavvuf, kalbin keşiflerine yolculuktur. Toplumun içine giren “tasavvuf ve tarikatların din ve sanat anlayışıyla beraber, günlük davranış normlarımıza, kültürümüze, siyasi ve ekonomik hayatımıza hiçbir etki etmemeleri neredeyse imkânsızdır” (Ülgener, 2006, s. 92). Sosyal kriz dönemlerinde toplumsal kimliğin korunması ve devam ettirilmesi noktasında önemli fonksiyonlar üstlenmektedir. Tarikatlar kriz dönemlerinde ontolojik bir güven duygusu oluşturmakta; göç veya modernleşme gibi durumlarda ortak değerlerin korunmasında da önemli bir görev üstlenmektedir.

Hızlı sanayileşmeyle birlikte iş, konut, resmî kurumlarla ilişkilerde birçok sorunla karşı karşıya gelmektedir. Bu sorunlar karşısında “şehirdeki tarikatlar, dinsel bir örgüt olarak kalmamış, göç gibi sosyal hareketliliklerde bireylerin savrulmasını engellemekle adeta bir sosyal güvenlik mekanizması gibi çalışarak bir ara ilişki şekli oluşturmuştur” (Atacan, 1990, s. 89).

Toplumumuzun dinî anlayış, yaşayış ve değerlerinde tasavvufi din anlayışının yerini önemli ve etkin bir şekilde devam edebilmesinde tarikatların önemi büyüktür. Bilhassa asgari yaşam şartlarının düşük olduğu yerlerde dini yaşayışın canlılığını tarikatlar sağlamaktadır. Hızlı toplumsal değişim ve gelişim çağını yaşamının getirdiği sorunlar fertleri çoğu zaman kimlik bunalımına kadar götürmektedir. Bu durumda “bir cemaate bağlılık, kişiye bir sosyal statünün yanı sıra, kimlik ve kişilikte kazandırmaktadır” (Aydemir, 1998, s. 7).

Tarikatlar dini konular başta olmak üzere diğer konularda verdiği derslerle toplumun eğitim ve öğretim ihtiyacını karşılamaktadır. “Sosyal hayatın değişik alanlarında etkinliğini gösteren tarikatlar Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde daha da aktif bir rol oynamaktadırlar. Bu bölgelerin toplumsal yapısı, aşiret ve tarikat yapılanması ile özdeşleşmiş gibidir ve ağa, bey, şeyh otoritesi en üst otorite kurumlarıdır” (Bruinessen, 2004, s. 134). Günümüz modernitesinde tarikatların toplumsallaştırma ve eğitim fonksiyonları vardır. Tasavvuf okullarının eğitimlerinde zikir ve sohbet gelmektedir. Hz. Peygamber’in sahabeyi bu şekilde yetiştirdiğini de söylemek mümkündür. Bunun yanında popüler tasavvuf kitapları diyebileceğimiz “Abdulkadir-i Geylânî’nin (ö. 561/1116) Fethü’r-Rabbânî, Yunus Emre (ö. 1321)’nin Risâletü’n-Nushiyye, Kırşehirli Aşık Paşa (ö. 733/1332)’nin Garibnâme, Eşrefoğlu Rûmî (ö. 874/1470)’nin Müzekkin Nüfûs, Ahmet Bîcân (ö. 870/1466?)’in Envârü’l-Âşîkîn, Mehmet Yazıcıoğlu (ö. 857/1453)’nun Muhammediye, İmam-ı Rabbânî (ö. 1034/1624)’nin Mektûbât” adlı eserleri Anadolu’nun hemen her köşesinde yüzyıllarca okunmuş ve hatta ezberlenmiştir. Bu kitaplar “dini eğitimle araç-gereç gibi imkânların yetersiz olduğu coğrafi bölgelerde, halkta bir bilinç oluşmasına katkıda bulunmuştur” (Göktaş, 2011, s. 139).

İslam’ın Anadolu’ya yayılmasında etken rolü olan tarikatların Selçuklu ve Osmanlı tarihinde sosyalleştirici ajan rolü oynadığını söylemek mümkündür (Aydemir, 1998, s. 6). Bu açıklamalar minvalinde tarikatların sosyalleşmedeki etkileri “fethedilen yerlerin İslamlaşması ve o bölge halkının gönlünün İslam’a açılması, işgale uğrayan İslam memleketlerinde tarikat mensuplarınca direniş cephelerinin oluşturulması, tarikat mensuplarının kabileler arasındaki anlaşmazlıklarda arabuluculuk yapıp iç huzuru sağlama, bölünme ve parçalanmayı engellemesi” (Yılmaz, 2013), “Ahilik ve fütüvvet teşkilatlarının temel düşüncesini oluşturması, birlik ve beraberliği sağlama, güzel sanatlara katkı sağlama, sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı sağlanması” (Kara, 2013, s. 278) olarak özetlenebilir. Buna ek olarak tarikatların insan ve toplum inşasında olumsuz işlevleri de bulunmaktadır. “Koşulsuz şartsız itaat, eleştirel düşünceye imkân tanımama, bireysel kimliğin ikinci plana atılıp grup bilincinin ön plana çıkartılması, bireyin ontolojik olarak zayıflaması, ‘Uyun ama uydurmayın, itaat edin muhalefet etmeyin, yakınmayın, temizlenin kirlenmeyin.’ şeklinde tavsiyelerle bireyselliği, rasyonaliteyi, eleştirel düşünceyi ortadan kaldırması” (Sarıkaya, 2001, s. 12) gibi kişiyi pasivize etme durumu bulunmaktadır.

Bu bağlamda Şeyh Şerafeddin Dağistanî Hazretleri, salt akli tecrübe ve anlayışla değil gözlemlerle ulaştığı, iç dünyasını ve kâinat ile olan ilişkilerini tasavvuf okuluna dayanan İslam düşüncesiyle şekillendirmiştir. Bu anlayış ve uygulamalar ise tasavvufun kendi

içerisinde oluşan diğer ekollerle olan bir etkileşimin eseridir. Bu manada “Şeyh Şerafeddin Dağıstanî Hazretleri’nin tasavvuf anlayışı, Nakşî-Halidî geleneği ve Hakkânî uygulamalarından bir mirası içermektedir” (Erdoğan, 2013, s. 5).

1.8. Halidiye-i Hakkâniyye

Nakşibendî Tarikatının Hâlidîyye kolu olan “Hakkâniyye; Avrupa, Amerika, Asya ve Afrika kıtalarında dergâhları bulunan bir harekettir” (Erdoğan, 2013, s. 6). “56 farklı ülkeden müntesip müridin bulunduğu” 1996 yılındaki araştırma bulgularında ifade edilmektedir (Atay, 1996, s. 886).

Tarikatın yaygınlaşma sebepleri aşağıdaki şekilde bir araştırmada yer verilmiştir:

1. “Apokaliptik (Kıyamete dair, son gün) gündem.
2. Modern dünyanın beklenmeyen sosyal hadiselerini Şeyh Nazım’ın geleneksel tasavvuf ıstılahıyla birleştirme yeteneği.
3. Müslüman şahsiyet ve ulemalarına referanslar.
4. Şeyh Nazım ve Şeyh Hişam’ın Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’daki çevrelerine yaptıkları tasavvufî yorumların dinleyenler tarafından kolay anlaşılması.
5. Armagedon (Hıristiyan kaynaklarında bildirilen ahir zaman savaşı. İyiler ile kötülerin yapacağı büyük savaştır) ve kıyamet gününe ait mesajların müntesipler için ilgi çekici bir konu olması” (Stjernholm, 2005, s. 8).

Hakkâniyye dergâhlarında “nefs, şeytan, hevâ ve dünya” adlı dört düşmandan bahsedilmektedir. Bu düşmanlara yenecek en tehlikeli sıfat “gazab” olarak adlandırılmaktadır. “Şeyh Şerafeddin Dağıstanî Hazretlerine göre gazab, tüm kötü sıfatların ortaya çıkabileceği zemini hazırlamasından dolayı zemmedilen sıfatların başında gelmektedir” (Burkay, 1995, s. 108).

Tarikat-ı Hakkâniyye’de haftalık zikirlerde “el-Hay” ve “Hu” esmaları zikredilmiş ve cevşen içine yazılmıştır. “Londra’daki müridler, bu cevşeni taşıma maksatlarını, Allah’tan (cc) bekledikleri hayır ve bereket olarak ifade etmişlerdir” (Stjernholm, 2005, s. 37).

Hâlidîyye-i Hakkaniyye’nin diğer Anadolu Halidilerinden ayrılan bir yönü ise, “silsilelerinde Hızır (as)’ın bulunmasıdır (Erdoğan, 2017, s. 13). “Nakşilikte Abdulhâlik Guçdevanî’nin Hızır (as) tarafından terbiye edildiği, bildirilmiş olmasına rağmen silsile listesine eklenmemiş olup; küçük bir yaklaşım farkı olarak görülecek bu mevzu, Hakkânî silsilesindeki meşayih’in silsiledeki sıra sayılarını artırmıştır. Mesela Hâlid-i Bağdadî diğer silsilelerde otuzuncu sıradayken, Hakkâniyye’de otuzbirinci sıradadır.”

1.8.1. Hâliidiyye-i Hakkâniyye’de Silsile

Mevlâna Hâlid-i Bağdadî’den sonra tasavvuf anlayışları, Hâliidiyye-i Hakkâniyye ismiyle anılmaktadır. Şeyh Şerafeddin Dağistanî Hazretlerinin bugünkü tasavvuf anlayışı Hakkâniyye’nin tarikat uygulamaları ve manevi atmosferi içinde vücut bulmuştur. Aşağıdaki isimler irşâd vazifesini ifa etmişlerdir (Erdoğan, 2017).

1. “İsmail-i Şirvanî (Kurdemirî) (ö. 1247/1832)”
2. “Has Muhammed-i Şirvanî (Dağistanî) (ö. 1260/1844)”
3. “Muhammed Efendi (Yerağvî) Dağistanî (ö. 1265/1848)”
4. “Seyyid Cemâleddin-i Kumukî Hüseyinî Dağistanî (ö. 1285/1869)”
5. “Ebu Ahmed-i Sugurî Dağistanî (ö. 1299/1882)”
6. “Ebu Muhammed-i Medeni (ö. 1332/1913)”
7. “Şerafeddin-i Dağistanî (ö. 1355/1936)”

2. Şeyh Şerafeddin Zeynel Abidin İbni Abdürreşid Dağistanî (ö. 1355/1936)

2.1. Doğum Yeri ve Ailesi

Şerafeddin Zeynelabidin-i Dağistanî “1292/1875 yılı, Dağistan’ın Temirhanşura vilayeti, Gunip kazasının Kikuni köyünde, dünyaya gelmiştir” (Burkay, 1955, s. 121). Annesi Emine Sara Hatun, babası Abdürreşid Efendi’dir. Orta boylu, buğday tenli, mavi gözlü olup sakalı şerifleri önceleri siyah iken, son zamanlarında beyazlaşmıştır (Kabbanî, 1995, ss. 335-344).

Şeyh Şerafeddin, baba tarafından Ebu Bekir es-Siddık’ın; anne tarafından ise Osman Zinnureyn Radiyallahu Anh’ın neslindedir. Muhammed’ül-Medeni ve arkadaşları tarafından balta girmemiş orman olan Reşadiye (Güneyköy) Köyü’nün gelişimi Şeyh Şerafeddin’in zamanında da devam etmiş, cami, medrese, çeşmeler imar ederek Dağistan’dan gelen muhacirlerin yaşadıkları bir yer olmuştur.

Oğlu Bahaeddin ile ilgili yaşanan hadiseye yer vermek Şeyh Şerafeddin’i tanımak açısından fayda sağlayacaktır. Anlatılanlara göre: “22 yaşındaki oğlu Bahaeddin Trabzon’da hastalanarak, yataktan kalkamayacak bir duruma gelir. Annesi Hatice Hanım, Efendisinden oğlunun yaşaması için yalvararak dua ister. Hanımına cevaben Şeyh Şerafeddin: “Bu çocuk emre uymuyor. Nasıl olsa ölecek, bırak şimdiden gitsin” demesine rağmen Hatice Hanım’ın ısrarı üzerine duada bulunur. Duasının bereketiyle oğlu Bahaeddin sağlığına kavuşur. Ancak babasının nasihatlerini dinlemediği için tekrar sağlığını kaybeder ve 1934 yılında 29 yaşında askerde iken vefat eder. Şey Şerafeddin Hanımına: “Bugün Bahaeddin şehit olarak öbür dünyaya intikal etti. Sen buna şükret. Zira gurbette iken ölen şehit olur” der. O gece ıskat yapıp yemek dağıtılır. Mütebessim bir ifadeyle misafirleriyle meşgul olan Şeyh

Şerafeddin'in bu haline misafirler: "Hem oğlu vefat ediyor hem de bu zat elem göstermiyor; sanki hiçbir şey olmamış gibi bizlere hizmet ediyor" diyerek hayretlerini gizleyemezler. Bunu hisseden Şeyh Şerafeddin şu açıklamada bulunur: "Dünyada evlat için üç mürüvvet vardır: 'Doğumu, düğünü, ölümü" der (Barlas, 2014, s. 50).

Şeyh Şerafeddin'in ilk hanımı Ümmü Gülsüm, ikinci hanımı Rabia, üçüncü hanımı Hatice, dördüncü hanımı Zarife Hanımefendi'dir. Yalova'nın Güney Köyü'nde (Reşadiye), Hicri 1355- Miladi 1936 yılında 63 yaşında, Güneyköy'de Hakkın rahmetine kavuşmuştur. Tasavvuf büyüklerinden olan Şerafeddin Zeynel Abidin Dağıstanî, "Ebu'l-Fukara" lakabı ile de anılır.

2.2. Eğitim Hayatı

İlk eğitimine kendi köyündeki meşhur âlimlerden aldıktan sonra Hunzuk Kasabası'nın Götsa Köyü'ndeki medresede devam eder. Üstün zekâsıyla kısa zamanda birlikte okuduğu öğrencilerden en bilgini olur. Bu eğitiminin ardından Hargabi Kasabası'nda Tunzi'den Mirzabeg isimdeki âlimden ders alır. İlk öğretmeni annesinin kardeşi Muhammed Medeni'dir. Muhammed'ül-Medenî'ye icazet ve tarikat dersi için izin veren Abdurrahman Hacı Suğuri'dir. Dağıstan'da Nakşibendi tarikatına intisab etmiş ve Şeyh Ebu Ahmed es-Suğuri'nin gözetiminde seyr u sülukunu tamamlamıştır. "Ebu Ahmed es-Suğuri'nin, İmam Şamil ile birlikte Ruslara karşı savaştığı için Ruslar tarafından vatanı Dağıstan'dan ayrılıp sürgün edildiği bilinmektedir" (Bice, 2017, s. 372).

Şeyh Şerafeddin, "altı-yedi yaşlarında iken Ebu Ahmed-i Suguri'nin manevi eğitimine girmiştir. Ebu Ahmed-i Suguri (v. 1299/1882), İmam Şâmil ile birlikte Ruslara karşı savaştığı için, Ruslar tarafından vatanı Dağıstan'dan sürgün edildiğinde Şeyh Şerafeddin, Ebu Ahmed-i Suguri'nin halifesi olan Muhammed'ül-Medenî'nin (v. 1332/1913) terbiyesi altına girmiştir" (Muhaiyadden, 2000). Şeyh Ebu Muhammed'ül-Medenî, Şeyh Şerafeddin'in öz amcası ve kayınpederidir. Ebu Ahmed es-Suğuri'nin Dağıstan'daki dergâhında maneviyatın ilk soluklarını soluyan Şeyh Şerafeddin'i zahirde ve batında evlatlığa kabul edip yetiştiren, Muhammed'ül-Medenî olmuştur. Şeyhi Muhammed'ül-Medenî'den beş tarikat üzere icazet alan Şeyh Şerafeddin'in tesis ettiği terbiye metodu, Hâliyye-i Hakkâniyye içerisinde hâlen uygulanmaktadır" (Bice, 2017, s. 373).

2.3. Türkiye'ye Hicreti

İmam Şâmil imametindeki direnişinin kırılmasından sonra Ruslar, Kafkasya'ya ve Dağıstan'a baskılarını artırmışlardır. Bu dönemde Şeyh Şerafeddin, kalabalık bir cemaat ile Dağıstan'ı terk ederek, 5 ay süren kara yolculuğuyla Türkiye'ye göç etmiştir. Osmanlı devleti organizasyonu ile önce Bursa'ya gelmiştir. Daha sonra Bursa'da misafir edilmiş ve Yalova'nın dağlık bir köyüne yerleşmiştir. O bölgeye "Elma-Alan veya Elmalı" adı verilmiş; daha sonra köye Sultan Reşad tarafından yaptırılan yardımların bir yansıması olarak "Reşadiye" ve Cumhuriyet sonrasında Güneyköy adı verilmiştir.

Şeyh Şerafeddin, amcası olan Şeyh Muhammed'ül-Medenî ile Reşadiye köyünü kendilerine yurt edinmişlerdir. Güneyköy'e Dağıstanlılar göç etmiştir. Köy içindeki külliyyede bir medrese ile mescit bulunmaktadır. "Amcası Şeyh Muhammed'ül-Medenî ile birlikte Nakşibendi Tarikatı'nın bir kolunu Dağıstan'dan Türkiye'ye taşımış; Kafkas göçmenlerine ek olarak Türkiye'nin hemen her yerinden pek çok talebe Reşadiye medresesine tahsil maksadıyla gelmiş ve bu şekilde birkaç yıl önce balta girmemiş bir ormanın eteklerinde kurulan birkaç evden ibaret olan Reşadiye köyü, rivayetlere göre bin öğrencinin ders gördüğü bir ilim ve irfan ocağına dönüşmüştür" (Bice, 2017, s. 374).

2.4. Tasavvuftaki Eğitimi ve İntisabı

Büyük Veli Muhammed'ül-Medenî ahirete intikal etmeden bir gün önce mümin topluluğa hitaben:

"Ey müminler, Cenab-ı Hakk'ın Habib-i Muhammed (a.s.) namına bize tevdi buyurduğu vazifei mukaddesei verdiğim ahdi misaka uygun biçimde iğfa ettiğimi sanırım. Bu arada kusurum zuhur etmiş ise Cenab-ı Zülcelal'den affedilmemi dilerim. Ey Müminler, bundan böyle sizleri şu gördüğünüz ve içinde bulunmasından dolayı cenab-ı Hakk'a şükredeceğiniz Şeyh Şerafeddin'e teslim ediyorum. Çünkü bu zat, öyle büyük, öyle yüksek makam ve salahayte sahip ve malik edildi ki, tarifi mümkün değildir. Sizlere şu kadarını açıklayayım ki: 'Ben şarkta veya garpta bulunsa idim ve dizlerimde kötürüm olsa idi, emekliye emekliye gelir yine Şeyh Şerafeddin'i ziyaret ederdim" der.

Şeyh Şerafeddin, İslâm'ın tüm zahiri bilimlerini okuyup icazet almıştır. Ayrıca Şeyh Şerafeddin, "maneviyat yolculuğunda mertebeleri aşarak Nakşibendiyye tarikatı ve Muhammed'ül-Medenî'nin yetkin olduğu ve irşada izin yetkisi bulunan diğer beş tarikatın yolunun (Kadiriyye, Rufa'îyye, Şazeliyye, Çiştîyye ve Halvetiyye) daha irşad yetkisini; 27 yaşında altı tasavvuf yolunda yetkin olduğuna işaret eden icazetini almıştır" (Bice, 2017, s. 374). Şeyh Şerafeddin, seyr-i sülukunu altı aylık bir cezbe devresiyle tamamlamıştır.

"Yalova'dan başlayarak Balıkesir'den Kastamonu'ya, Sakarya'dan Konya'ya tüm bölgedeki halk arasında dalga dalga 'manevi güçlere sahip bir zat' olarak tanınmış ve kerametlerine ilişkin rivayetler bütün Türkiye'ye yayılmağa başlamış; Güneyköy'de öncülük ettiği imar faaliyetleri, din dışı alanlardaki uzak görüşlülüğü geniş ile de ünlenmiştir".

Hakkâniyye'nin tasavvuf uygulamalarında Şeyh Şerafeddin'e ait bazı sözlerin; edep, sohbet, mehdi, mirac ve feyz konularındaki anlayışa önemli derecede kaynak teşkil etmiştir. "Mürşid, mürîd, evliya, yevmu'l-misak, mirâc, kutub" Şeyh Şerafeddin'in görüşlerine değinilen müstakil başlıklardandır. Şeyh Şerafeddin'in edep konusundaki şu ifadeleri: "*Adab-ı tarikatta birinci şart kir ve ayıp görmemektir. Kir ve ayıp görmek kırk gün feyiz kapısını kapatır, tevfik kapısını kapatır. Evliyaullah'ın nazarları kesilir*" sözü edep bahsinde incelenen edep anlayışına kaynak teşkil etmektedir. Bununla birlikte "kalb, sır,

sırru's-sır, hafi ve ahfa ile ilgili makâmların", (Kabbani, t.y., s. 438) rabita bahsinde incelenen makâmlara kaynak teşkil ettiği şüphesizdir.

Şeyh Şerafeddin'in Nakşibendilikle ilgili görüşleri, Hakkâniyye'nin tasavvuf anlayışını şekillendirmiştir. "İnsanın yaratılışı, gaflet, nefis ile ilgili görüşleri, Hakkâniyye'nin genel tasavvuf anlayış ve uygulamalarına temel olmuştur. Örneğin Hâlidiyye-i Hakkâniyye müridleri arasında, Şeyh Şerafeddin'in daima Allah (cc)'in ve Peygamber (sav)'in huzurunda bulunduğu anlayışı mevcuttur" (Kabbani, t.y., s. 441). Bu anlayışın gelişmesi, Şeyh Şerafeddin'in ifadelerinde mevcuttur. "Şeyh Şerafeddin, 'Peygamber (sav) ile hicapsız her lahzada bir araya gelme makâmı bana verildi.' diyerek 'Ve Rabbinin nimetini anlat' (Duha, 93/11) ayetini bu makâma atfen tefsir etmiştir" (Kabbani, t.y., s. 447).

Mürîdin tekâmülü hususunda, "Tarikat-ı Hakkâniyye içerisinde vurgulanan riyazet, Nakşî tarikatlara nispeten daha ileri seviyededir. Bu uygulamaya vesile olabilecek vurgular, Şeyh Şerafeddin tarafından da yapılmıştır. 'Kim günde bir öğün yerse sıddık, iki öğün yerse muttaki, üç öğün yerse hayvandır" (Kabbani, t.y., s. 442) gibi ifadeler sohbetlerde zikredilirken, seyr ü sülûk uygulamalarında" da müşâhede edilmektedir.

Hakkâniyye müridleri arasında yaygın olan bir görüşe göre "Şeyh Şerafeddin, vefatından kısa bir süre önce En'am Sûresi'ne murakabe yaparak 7007 Nakşibendî şeyhinin isimlerini tahric etmiş ve bu malumatı yakınındaki müridaniyle paylaşmıştır. Nakledilenlere göre, bu manevi tecrübeden sonra Şeyh Şerafeddin, kalbinin daha fazla dayanamayacağını ifade ederek vefatını bir hafta öncesinden haber vermiştir" (Kabbani, t.y., ss. 443-444). Şeyh Şerafeddin, bir sohbetinde, "yevmu'l-ahd gününden bugüne kadar ümmet-i Muhammed'e hizmet etmekte olan ricalin isimlerini" açıklamıştır (Burkay, 1995, ss. 17-20).

Şeyh Şerafeddin'in hayatı, "sohbetinde bulunan katipler tarafından not alınarak kaydedilmiş, el yazması örnekleri, önceleri el yazısı ile Latin alfabesine çevrilerek çoğaltılmış ve daha sonra Hasan Burkay'ın himmeti ile Menâkıb-ı Şerefiyye adı altında, ayet ve hadislerin kaynağı gösterilerek aslına tamamen sadık kalınarak kitaplar halinde basılmıştır" (Burkay, 1995). Şeyh Şerafeddin hakkında "bugüne ulaşan ve yakın tarihimizin siyasi ve dini gerçeklerinin anlaşılmasına katkısı olan pek çok rivayet en eski bağlılarından olan Ali Usta tarafından aktarılarak kayda alınmış ve kitap haline de getirilerek günümüze kadar ulaşabilmiştir" (Bice, 2017, s. 376).

2.5. Şeyh Şerafeddin Hazretlerinin Özellikleri ve Verilen Nimetler

Şeyh Şerafeddin'in dünyaya gelişinin üzerinden iki ay geçmesine rağmen, Ebu Ahmed-es Suguri Hazretlerinin dikkatini çekmiştir. O, Ebu Ahmed Hazretleri'nin bu dikkat ve ilgisine ulaştığında, Ebu Ahmed'in manevi terbiyesi altında olan on iki bin müridanı vardır. Ebu Ahmed'in terbiyesi altında olan tüm müridleri uzak memleketlendendi. Kendi memleketi olan Dağıstan'dan sadece iki kişi vardı. Biri Şeyh Şerafeddin diğeri ise Muhammed Ali dede isminde bir kişidir. Müritlerine 70 kere nazar buyurdıkları, ancak Şeyh Şerafeddin üzerine

700 kere Nazar-ı Üstaz gerçekleşmiştir. Üç tanesi hariç bu nazarlar hep terbiye üzerine olmuştur.

O'na tabi olanlara ve halifelerinin içinden beşbin kişiye, Resul-i Ekrem'in (as) kesin izni üzerine, Hak yolunu diğer insanlara göstermeleri için izin vermiştir. Resul-i Ekrem (as) ile arada engel olmadan sürekli görüşmek onlara nasip olmuştur.

İnsanlar ilk rehberlere, İslâm büyüklerine uyarak, onlardan ders alsınlar ve O'nun ilim derecesini görsünler, Cenab-ı Hak'ın nimetini anlasınlar diye Şeyh Şerafeddin'e birtakım nimetler vermiştir.

Bu özellik ve nimetlerden on tanesi aşağıda sıralanmıştır:

1. Bir an dahi engel olmaksızın, Elçi ve Peygamberlerin kabirlerinin yerini bilmek ve bulmak özelliği verilmiştir.
2. Cenab-ı Hak, bütün Elçi ve Peygamberlerin sırlarını bildirmiştir. Bu Nebi ve Resullerin sırları ister ümmetlerine bildirilmiş olsun ister kendilerine özel bir ilim ya da sır için verilmiş olsun, veraset yoluyla ona ulaşmıştır.
3. Cenab-ı Hak, Şeyh Şerafeddin'den önce ve sonra kıyamete kadar gelecek olan bütün Evliyaların verdikleri sözleri, kerametlerini, sırlarını, faziletlerini, iyiliklerini ve keşiflerini ona bildirmiştir. Allah ve Resûl'ünden, dini bir durum söz konusu olduğunda, zaman ve konu önemli olmadan istediği kişiye bu meseleleri açıklamak için mutlak izin verilmiştir.
4. Cenab-ı Hak, bütün Resullerin ayak izinde bulunması hasebiyle, Hak yoluna insanları davet etmesi / irşad etmesi için, irşad seccadesi üzerine oturmasına izin vermiştir. Tarikat-ı Nakşîbendiyye-i Aliyye başta olmak üzere, Efendimiz (sav)'den doğarak çıkmış bütün tarikatlardan irşada yetki verilmiştir.
5. Cenab-ı Hak, ona, Âdem (as)'ın soyundan gelen bütün insanların dillerini bilip anlamaya müsaade etmiştir. Kıyamet gününe kadar konuşulacak olan lisanların toplamı yetmiş iki bindir.
6. Cenab-ı Hak, onun; bir kadına baktığında ya da bir kadın gözüne çarptığında, yaratılış sırlarını, yaratılış nedenlerini, gerçek soylarını bilmeyi, içlerine üflenen ruh, onlardan doğacak olan soyları, kaçının kız kaçının erkek olacağını, bu doğacakların kabiliyet ve yeteneklerinin nasıl olacağını ve bir bakışıyla bütün yaratılmış olanların başlangıçlarından sonlarına kadar Allah'ın kudret'inin nasıl yaşanacağını anlayabilmesine müsaade etmiştir.
7. Cenab-ı Hak, seksen bin yıl boyunca cehenneme düşmüş olan münafıkların, arızı nifaklarını (geçici ikiyüzlülüklerini) muhabbet ve bağlılıkları varsa ki, bu bağlılıklarının elli bir parçasından bir parçası olmak ve bu nifaktan kurtulmayı dilemeleri şartı ile bu nifaklarını ortadan kaldırarak, onun yerine İlahi lütufları

koyabilmeye yetecek gücü vererek onun bu görevi yapabilmesine müsaade etmiştir.

8. Cenab-ı Hak, onun, gözü çocuklara çarptığında, onların içindeki gerçeği, içlerinde bulunan yetenekleri, kendilerinde olan dünyevi ve dini işleri, Letaif-i Hamse'lerinde gizli kalmış yetenek ve başka işleri kavrayıp, anlayıp ve gözleyebilmesine müsaade etmiştir.
9. Cenab-ı Hak, onun; Levh-i Mahfuz ile arasındaki bütün perdeleri kaldırarak, bütün yaratılmışların kaderini anlamaya ve yirmi dört saat içindeki, en ufak anı dahi eksik olmadan, kaderlerinde nasıl değişiklikler olacağını anlayıp bilmesine müsaade etmiştir.
10. Cenab-ı Hak, ona Kur'an'da geçen sekiz yüz yasağı, bir kişi hepsini aynı anda işlese bile, yukarıda bahsedilen muhabbete sahip olması ve kurtulmak istemesi şartıyla, bunları gizleyip örterek, Rabbânî müjde, iyilik ve lütuflara çevirmek için izin vermiştir (Kibrit-i Ahmer'i kendi eliyle icat (irşad) eden Şeyh-i Alîm tarafından bildirilmiş, Fevzi el-Batumi tarafından yazılmış, torunu Murat Bingöl'den alınmıştır).

2.6. Osmanlı Sarayı ile İlişkiler

Şeyh Şerafeddin, Osmanlı Sarayı'nın İslâmi konularda danıştığı kişilerde olmuştur. Köyün isminin Reşadiye olarak verilmesi (Osmanlı Sultanı'nın ismi) Osmanlı Sarayı ile ilişkilerinin iyi olduğu konusunda ipucu vermektedir. Güneyköy'deki medresede bin kadar talebenin eğitim gördüğü ve bu talebelerin masraflarının Osmanlı Sultanı tarafından vakfedilen vakfiyelerin gelirlerinden karşılandığı rivayeti, o devirde bir köydeki ilim muhitinin etkinliği hakkında oldukça önemli bir fikir kaynağı olmaktadır. Bunun yanında "köydeki iki camiden biri olan medresenin de bulunduğu külliye'nin klasik bir Osmanlı eseri oluşu, köy meydanında 'Osmanlı Sultanı Sultan Reşad'ın tuğrasını taşıyan görkemli çeşme' ve hala işletilmekte olan ve talebenin ihtiyaçları için vakfedildiği bildirilen 'Reşad Menba Suyu' işletmesi, bu vakfiyenin bir mirası ve köye verilen önemin somut kanıtı olarak hala ayaktadır" (Bice, 2017, s. 377).

Osmanlı Devleti, Çanakkale Savaşına diğer Türk köylerde olduğu gibi Güneyköy'den de cepheye gençleri göndermiştir. Cepheye gönderilen gençler arasında Şeyh Şerafeddin'in halefi, eğitimine aldığı yeğeni Abdullah Dağistanî de vardır. Abdullah Dağistanî Çanakkale Savaşı esnasında ağır şekilde yaralanıp cephede kaldığı sırada yaşadığı bir vakıyı anılarında dile getirmektedir (Bice, 2017, s. 377). Şeyh Şerafeddin'in Çanakkale Savaşından Güneyköy'e dönen Abdullah'a yaşadığı manevi seyahati sorması; cephedeki müritlerinden haber aldığını göstermektedir.

Şeyh Şerafeddin'in bir İslâm bilgini olan "Şeyh Servet adıyla anılan Türkiye Büyük Millet Meclisi birinci devre Bursa Milletvekili Servet Akdağ" ile aralarında geçen vakıa manevi

derecesine işaret etmektedir. Servet Efendi, Mevlâna Celeleddin-i Rumi'nin ruhaniyetinden feyz almıştır. Fakat rüyasında “Mevlâna Celeleddin-i Rumi'nin kendisinin müşşidi olmadığı, Bursa'da Dağıstan muhacirlerinin kurdukları Reşadiye köyündeki Dağıstanlı Şeyh Şerafeddin tarafından irşad olunacağı kendisine bildirilmiş; ne Reşadiye köyünü, ne de orada böyle bir kimsenin bulunduğunu bilmediği halde, yaptığı araştırma neticesinde rüyasının gerçek olduğunu görmüş ve Şeyh Şerafeddin'e intisap etmiştir” (Bice, 2017, s. 378).

2.7. Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile İlişkileri

Şeyh Şerafeddin'in Kurtuluş Savaşı yıllarında gösterdiği hizmetleri Ankara'nın dikkatini çekmiştir. “Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile arasındaki ilişki ve Atatürk'ün Yalova'daki yaz çalışmaları döneminde yaptığı davet ve istişareler Şeyh Şerafeddin'in vefatına kadar devam etmiştir. Yalova'daki Atatürk Köşkünde ve Termal'deki özel mekânında özellikle yaz döneminde çalışmalarını sürdüren Atatürk'ün zaman zaman Şeyh Şerafeddin'i davet ederek görüşlerini ve tespitlerini dinlediği bilinmektedir. Güneyköy'de Atatürk'ün özel makam aracı ile özel kalem görevlilerini göndererek Şeyh Şerafeddin'i aldirdığını ve sohbetten sonra yine makam aracı ile tekrar köye bıraktirdığını anlatan yaşlı insanlar hala yaşamaktadır. Atatürk ile Şeyh Şerafeddin ilişkisine ve sohbetlerine ilişkin anlatılan rivayetlerden birisine göre 1936 yılındaki bir görüşmelerinde Şeyh Şerafeddin Dağıstanî, kendisinin o yıl içinde vefat edeceğini, Atatürk'ün ise kendisinden 2 yıl sonra vefat edeceğini bildirmiş ve ömrünün son iki yılında nelere dikkat etmesi gerektiği” konusunda tavsiyeler vermiştir (Bice, 2017, s. 377).

2.8. Şeyh Şerafeddin Dağıstanî'nin TBMM'ye Sunulan Bildirisinin Özeti (11 Mayıs 1920)

Şeyh Şerafeddin, milletvekili olmadığı için kürsüye çıkamadığından beyanatu, TBMM kürsüsünden, Bursa Milletvekili Şeyh Servet tarafından seslendirilerek TBMM zabıtlarına geçirilmiştir. Beyanatta, henüz İstiklal Savaşı başlamamış ve hatta TBMM “kurucu” milletvekillerinden önemli bir kısmı Ankara'ya ulaşmamışken verilen müjdeli haberler ve bağımsızlık için yapılacak cihadın kutsiyeti vurgulanmaktadır. TBMM Zabıt Ceridesi'nin 1. Döneme ait 1. cildinin 261 ve 265. sayfalarında bildirinin tam metni bulunmaktadır.

Bu çalışmada Şeyh Şerafeddin'in TBMM'ye sunulan bildirisinin özetine yer verilmiştir:

1. “İstanbul'daki Padişah, Anadolu'daki Kuvâ-yı Millîye hakkında sağlıklı bir fikir sahibi değildir. İngilizler saray çevresini Anadolu hareketini başlatanların Bolşevik oldukları konusunda etkilemeye çalışmaktadır. Şeyh Şerafeddin'in gözlemleri Padişah'ın ülkenin kaderinden ciddi şekilde endişeli olduğunu ve hatta ülkesinin istikbalini düşünerek gözyaşı döktüğünü göstermektedir. Bu şahadet, Osmanlı'nın en zayıf devrinde iş başına gelen talihsiz Sultan Vahdeddin için tarihî bir tezkiyedir.

2. Padişah çevresinin manevi yetkinliğine inandıkları Şeyh Şerafeddin ile yapılan istişarenin aksine Padişah'ın Tevfik Paşa'yı değil de Damat Ferit'i sadrazam olarak ataması şeyhin İstanbul'dan umudunu kesmesinde etkin olmuştur.
3. Henüz bir ayını doldurmayan TBMM'nin saray nezdinde değer verilen bir maneviyat önderi olan Şeyh Şerafeddin tarafından İslâm âleminin hayat hakkının devamındaki “yegâne meşru odak” olarak ilanı çok önemlidir. Bu sırada bazı İslâm âlimlerinin Anadolu hareketine katılanların dinden çıktıkları konulu fetvalar hazırlamakta oldukları düşünülürse bu desteğin önemi daha iyi anlaşılır.
4. Şeyh Şerafeddin TBMM'ye desteğini sadece bu TBMM'de dillendirilen bildirisi ile bırakmamıştır. Bursa'nın işgali sonrasında Marmara kıyılarına inmek için Orhangazi üzerinden Yalova'ya yönelen Yunanlıların bölge halkını katletmesini engellemek için müridleri önderliğinde bir direniş gücü oluşturmuş; bu direniş ile Yunan ilerlemesi durdurulurken bölgedeki halk, önce kadın-çocuk-ihtiyar olmak üzere Sakarya İli Geyve İlçesi civarına tahliye edilerek katliamlardan kurtulmuştur. Bu sırada Şeyh'in tavsiyesine uymayan birkaç köyün halkı Yunan işgali ve ardından katliama uğramaktan kurtulamamıştır.”

2.9. Ebediyete Göçü

Şeyh Şerafeddin Dağıstanî, 27 Cemaziyel-evvel tarihinde Hicri:1355, Miladi:1936 bir pazar günü Reşadiye (Güneyköy) köyünde ölmüştür ve köyünün kabristanında toprağa verilmiştir. Yaşadığı ev olan zaviyesi ve mescidi hâlâ açıktır. Şerafeddin'in “*Bir insan için en mutlu an ölüm vaktidir, çünkü o ölürken günahları da birlikte son bulacaktır.*” sözleri ölümden korkulmaması gerektiğini ifade etmektedir. Mevlâna Celaleddin'in ölümü “Şeb-i Arus (düğün gecesi) olarak nitelemesi de aynı çerçevede değerlendirilebilir.

Öleceği gün kendisine önceden bildirilen Şeyh Şerafeddin, hayatının son gününde vasiyetini yeğeni ve halefi Abdullah'a verdi. Şeyh Şerafeddin'in manevi mirasçısı ve halefi Abdullah Dağıstanî, onun ölümünden sonraki anları şu şekilde anlatmıştır: “Cenaze namazına hazırlamak için O'nun bedenini yıkadık. Ertesi günkü cenaze defin törenine onbinlerce insan gelmişti ve öyle ki, küçük kasabamız bu kalabalık insan topluluğunu alamamıştı. Yalova, Bursa ve İstanbul gibi kısmen yakın yerler dışında Adapazarı, Eskişehir, İzmir, Kastamonu ve daha birçok yerden sevenleri koşup gelmişlerdi. Erkekler bir kenara çekilip sessizce ağlıyorlar, kadınlar feryat ediyorlar ve onların feryatlarına çocukların var-güçleriyle ağlama sesi karışıyordu. Cebel-i Hafakan tepesinde önceki müridi Muhammed'ül-Medenî'nin yanında sağlığında iken işaret ettiği yere hazırladığımız kabrine defnettik.” Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk devlet başkanı Mustafa Kemal Atatürk sağlığında pek çok kez görüşerek istişare ettiği bu büyük maneviyat adamının cenazesine saygısını göstermek için kendisini temsil etmek üzere resmi bir heyet yollamıştır. Kabr-i şerifleri, Yalova'ya 10 km. kadar mesafede bulunan Güneyköy'de olup halen de ziyaretgâhtır.

Sonuç

İnsan ve toplum inşasında dinden etkilenme geçmişte olduğu gibi günümüz insanının dini hayatı ve yaşantılarında da görülmektedir. Günümüzde Türkiye’de geleneksel tasavvuf anlayışındaki tarikatlar, her cins ve ırktan insanlara kapısını açarak bu etkilenmeyi sürdürmektedir. Ayrıca günümüzde tarikatlar kapısına gelen her bireye sosyal konumu ne olursa olsun kucak açıp onun dininde ve sosyalleşmesinde birçok işlev üstlenmektedir.

Bu gerçekten hareketle, bu çalışma insan ve toplum inşasında tasavvufa sosyolojik bir perspektiften bakılarak tasavvufun toplumsal işlevini ortaya çıkarmak; hangi yönleri ile insanlar üzerinde ne derece etkili olduğunu göstermek ve tasavvufun manevi atmosferi içinde vücut bulan Şeyh Şerafeddin hakkında bilgi vermek amacı ile yapılmıştır. Tasavvufun özündeki manevî yönelişin açtığı pencereden topluma ve toplumsal gerçekliğe bakarak sosyolojik değerlendirmeler yapılmıştır.

Tasavvufun en büyük işlevlerinden biri dini yaşam alanında olmaktadır. Tasavvufu her bireyin dini daha iyi yaşaması ve topluma örnek olması en büyük hedeflerdendir. Bu amaç doğrultusunda tasavvuf, tasavvuf erbabının dini vecibelerini yerine getirmeleri ve dinin gerektirdiği bir şekilde hayatlarını sürdürmelerini sağlamaya çalışmaktadır. Bu minvalde tasavvufun insan ve toplum üzerinde bir kontrol mekanizması işlevi gördüğünü söylemek mümkündür. Ancak bu hiçbir zaman zorlama şeklinde olmamaktadır.

Tasavvufun diğer bir işlevi toplumsal yardımlaşma ve dayanışma konusunda üstlendiği roldür. Kardeşlik hukuku sayesinde tarikatlarda sıkı bir dayanışma ruhu vardır. Tarikatlardaki adap, erkân ve usuller tarikatın içerisinde geliştiği kültürel ortamın normlarından bağımsız düşünülemez. Bu açıdan bakıldığında tarikatların kültürel değerleri koruması ve onları üyelerine aktararak bu değerlerin erozyona uğramasını engellemesi tabii bir süreç haline gelmektedir.

Bu bağlamda tasavvufun toplumsal hayat içerisinde birçok fonksiyonunun olduğu söylenebilir. Tarihsel süreç içerisinde farklı şekillerde toplumsal hayata etki eden tarikatlar, cumhuriyet döneminde kapatılmasına rağmen bir şekilde varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu varoluş süresi boyunca toplumsal hayattaki birçok işlevi de icra etmeye devam etmişlerdir.

Kökünü İslam dininden alan tasavvuf anlayışının farklı din, dil ve kültürlerden oluşan bu topluluğu İslam şemsiyesi altında toplanmıştır. Modern insanın akli esas olarak kurduğu, insan-kâinat ilişkisi ve bu ilişkiyi ölçme usulü olan deney ve gözlem sonuçları, hayat ve ölüme dair cevap verememektedir. Çünkü modern bilimler, maddenin manaya bakan yönündeki ilahî kudreti reddedici bir anlayışın üzerine inşa edilmiştir. Bu yüzden ulaşılan sonuçlar, öze değil kabuğa dairdir.

İslâm medeniyetinin toplumsal değerleri oluşturma, geliştirme, yerleştirme ve karakter haline getirmede tasavvufu ana mecra olarak kabul ettiği ortaya çıkmaktadır. Dinin temel

metinlerinden çıkartılan “bireysel ve toplumsal değerler” tasavvufi yapılar üzerinden İslâm toplumunun karakteri haline getirilmiştir. Hızlı bir gelişim ve değişim sürecinden geçmekte olan toplumlarda birtakım kültürel değerler erozyona uğramaktadır. Tasavvufun manevi öğretisi ve ahlak eğitimi ile oluşan; gelen misafiri nimet bilmek, gülenle gülmek, ağlayanla ağlamak tüm İslam coğrafyasında karşımıza çıkan insan manzaralarıdır. Bu minvalde tasavvufun; insan ve toplum inşasının zeminini oluşturan yaygın bir eğitim modeli olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Altıntaş, H. (1981). Tasavvuf. *AÜİFD*, 24(1), 413-423.
- Atacan, F. (1990). *Sosyal Değişme ve Tarikat Cerrahiler*. Hil Yayınları.
- Atay, T. (1996). *Batı’da Bir Nakşî Cemaati: Şeyh Nazım Kıbrısı Örneği*. İletişim Yayınları.
- Aydemir, S. (1998). *Şeyh-Mürîd İlişkisiyle Belirlenmiş Cemaat Şekli Olarak Tarikat (Şanlıurfa-Kadiri-Şeyh Sodey ve Mürîdleri Üzerine Yapılan Bir Din Sosyolojisi Araştırması)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bayyığıt, D. D. M. (2003). Din- Siyaset İlişkileri Bağlamında Seçmen Davranışları ve Din. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(15), 29-37.
- Bice, H. (2017). *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2*. (ss. 371-400). Şeyh Şerafeddin Dağistanî ve TBMM’nin Manevî Tasdiki. Ankara Kalem Neşriyat.
- Bruinessen, M. (2004). *Ağa, Şeyh, Devlet*. Çev. B. Yalkut. İletişim Yayınları.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (1990). *Sahihü'l-Buhârî*, Daru İbn Kesir, Dimeşk; el-Yemame, Beyrut.
- Burkay, H. (1995). *Menâkıb-ı Şerefiyye (Şerâfeddin Hazretleri’nin Ağzından)*.
- Eraydın, S. (1981). *Tasavvuf ve Tarikatlar*. Marifet Yayınları.
- Geylani, A. (2007). *Tasavvuf Yolu* (Başı ve sonu). (Ed. M. E. Başpehlivan). Bahar Yayınları.
- Göktaş, V. (2011). Tasavvufi Terbiyenin Günümüz Din Eğitimi-Öğretimine Sunabileceği İmkanlar. *AÜİFD*, 52(2), 137-155.
- Gölpınarlı, A. (1958). *Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî*. İnkilâp Kitapevi.
- Günay, Ü. & Ecer, V. (1996). *Toplumsal Değişme Tasavvuf ve Tarikatlar ve Türkiye*. Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Günay, Ü. (2010). Gruplar Sosyolojisi ve Günümüz Türkiye’sinde Dini Gruplar. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 4(7), 7-52.

- Gürer, D. (2012). *İslam Düşüncesinde Tasavvuf, Tasavvuf El Kitabı*, (ss. 27- 32), (Ed. Kadir Özköse). Grafiker Yayınları.
- Haksever, A. C. (2012). *Tasavvuf Tanımları, Tasavvuf El Kitabı*. (ss. 27-32), Ed. Kadir Özköse, Grafiker Yayınları.
- Komisyon. (2008). *İlmihal*. (15. baskı). (C. 1). Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kabbani, A. M. (T.Y.). *Futuhatu'l-Hakkâniyye Fi Menâgibi Eclâi's-Silsiletî'z-Zehbiyyeti'l-Âliyye, Yutlibe'l-Kitâbe Alâ'l-Ergâmi't-Tâliye*, c. 1-2.
- Kara, M. (2013). *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. (11. Baskı). Dergâh Yayınları.
- Kirman, M. A. (2011). *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü*. Rağbet Yayınları.
- Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye'de Dini Hayat (İzmir Örneği)*. İşaret Yayınları.
- Küçük, H. (1976). *Tarikatlar*. TÜRDAV Yayınları.
- Muhayyeden, M. R. B. (2000). *Ölmeden Önce Ölmek İrfan Yolu*. M. Demirkaya (Çev.). Zafer Ofset.
- Muslu, R. (2007). *Anadolu'da Tasavvuf Yolları*. Ensar Neşriyat.
- Öngören, R. (2012). *Başlıca Tarikatlar, Tasavvuf El Kitabı*. (ss. 253-272), (Ed. Kadir Özköse). Grafiker Yayınları.
- Özalp, A. (1994). *Tasavvuf. Şamil İslam Ansiklopedisi*. (Ed. A. Ağırakça). C: 7, Akit Gazetesi Yayınları.
- Revnakoğlu, C. S. (2003). *Eski Sosyal Hayatımızda Tasavvuf ve Tarikat Kültürü*. (Ed. M. D. Bayın ve İ. Dervişoğlu). Kırkambar Kitaplığı.
- Sarıkaya, M. S. (2001). Dinî Zihniyetimizin Oluşumunda Dini Tarikat ve Cemaatlerin Olumsuz İz Düşümleri. Arayışlar. *İnsan Bilimleri Araştırmaları*, 3(5-6).
- Stjernholm, S. (2005). *The Struggle for Purity: Nagshbandi-Haqqani Sufism in Eastren London*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Lund University, Scania.
- Sunar, C. (1966). Tasavvuf ve Kur'an. *AÜİFD*, 14, 53-65.
- Taftazanî, S. (2010). Şerhu'l-Akâid (İslam Akâidi), Haz.: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları.
- Tatlilioğlu, D. (1995). *Dini Cemaatlerin Yapısal-Fonksiyonel Analizi; Ankara ve Kayseri İlleri Rifaî Cemaati Örneği*, (Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler, Kayseri.
- TBMM (1336). 12.12.2021 tarihinde <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c001/tbmm01001005.pdf> adresinden alınmıştır.

Ülgener, S. F. (2006). *Zihniyet ve Din, İslam Tasavvuf ve Çözülme Devri, İktisat Ahlakı*. Derin Yayınları.

Yılmaz, H. K. (2013). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, (16.Baskı). Ensar Neşriyat.